

કપાસના ભાવનો વરતારો (૨૦૨૧-૨૨)

કપાસ ભારતનો એક મહત્વનો રોકડિયો પાક છે અને દેશના ઔદ્યોગિક અને કૃષિ અર્થતંત્ર ના વિકાસ માં ખુબજ મહત્વ નો ભાગ ભજવે છે. કપાસ ભારત સાથેસાથે ઘણા બીજા દેશોમાં પણ ખેડૂતોની આજીવિકા નો મહત્વનો સ્ત્રોત છે. કપાસનું ઉત્પાદન મુખ્યત્વે ચીન, બ્રાઝિલ, યુ.એસ.એ., ઉજબેકિસ્તાન, પાકિસ્તાન, ગ્રીસ, આર્જેન્ટિના જેવા દેશોમાં થાય છે. ભારત કપાસનો સૌથી મોટો ઉત્પાદન, વપરાશ અને નિકાસ કરતો દેશ છે.

વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨માં, વૈશ્વિક સ્તરે કપાસનો વાવેતર વિસ્તાર અને ઉત્પાદન અનુક્રમે ૩૩.૩૦ મિલિયન હેક્ટર અને ૧૫૨૧ લાખ ગાંસડી રહેવાની શક્યતા છે. ભારત ઉત્પાદનમાં ૩૭૧ લાખ ગાંસડી સાથે પ્રથમ રહેવાની શક્યતા છે, ત્યારબાદ અનુક્રમે ચીન (૩૪૩ લાખ ગાંસડી), યુ.એસ.એ. (૨૨૧ લાખ ગાંસડી) અને બ્રાઝિલ (૧૬૦ લાખ ગાંસડી) નો સમાવેશ થાય છે. જ્યારે વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ માં વૈશ્વિક સ્તરે કપાસનો વાવેતર વિસ્તાર અને ઉત્પાદન અનુક્રમે ૩૩.૧ મિલિયન હેક્ટર અને ૧૫૦૪.૮ લાખ ગાંસડી રહેલ. ગયા વર્ષે પણ ભારત ઉત્પાદનમાં ૩૫૩.૮૪ લાખ ગાંસડી સાથે પ્રથમ હતું અને ત્યારબાદ ચીન (૩૪૩ લાખ ગાંસડી) અને યુ. એસ. એ. (૨૩૧ લાખ ગાંસડી) સાથે અનુક્રમે બીજા અને ત્રીજા ક્રમે હતા.

કોટન એસોશીએશન ઓફ ઈન્ડિયાના આંકડા મુજબ વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ દરમ્યાન ભારતમાં કપાસનો વાવેતર વિસ્તાર અંદાજે ૧૧૯.૪૬ લાખ હેક્ટર નોંધાયેલ છે અને ઉત્પાદન અંદાજે ૩૭૧ લાખ ગાંસડી રહેવાની શક્યતા છે (૧ ગાંસડી=૧૭૦ કિગ્રા), જે વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧માં ૩૫૩.૮૪ લાખ ગાંસડી નોંધાયેલ અને વાવેતર વિસ્તાર ૧૨૮.૪૧ લાખ હેક્ટર હતો (ચોથો આગોતરો અંદાજ, અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામક, કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ મંત્રાલય, ભારત સરકાર, ૨૦૨૦-૨૧). કપાસના પાક માટે મહારાષ્ટ્ર, ગુજરાત અને તેલંગાણા મુખ્ય ઉત્પાદક રાજ્યો છે અને તેમનો અંદાજિત વાવેતર વિસ્તાર વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨માં અનુક્રમે ૩૯.૩૬, ૨૨.૫૬ અને ૨૦.૫૧ લાખ હેક્ટર નોંધાયેલ.

ગુજરાતમાં વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨માં કપાસનો વાવેતર વિસ્તાર અંદાજે ૨૨.૫૬ લાખ હેક્ટર નોંધાયેલ છે (પ્રથમ આગોતરો અંદાજ કૃષિ કલ્યાણ વિભાગ, ગાંધીનગર, ગુજરાત, ૨૦૨૧-૨૨) જે ગત વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ માં ૨૨.૭૦ લાખ હેક્ટર રહેલ (ચોથો આગોતરો અંદાજ, કૃષિ કલ્યાણ વિભાગ, ગાંધીનગર, ગુજરાત, ૨૦૨૦-૨૧). વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માં ઉત્પાદન અંદાજે ૮૦.૯૬ લાખ ગાંસડી રહેવાની શક્યતા છે, જે ગત વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧માં ૭૨.૭૦ લાખ ગાંસડી હતું.

કોટન કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયા એ વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧માં કપાસની ૯૨ લાખ ગાંસડી ખરીદી કરી હતી અને વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨માં ૩૦ લાખ ગાંસડી ખરીદવાનું આયોજન કરી રહી છે. જે પાછલાં વર્ષની ખરીદી કરતાં ખૂબ ઓછું છે જેનું મુખ્ય કારણ આ વર્ષે કપાસના સારા ભાવો છે, જે આખા વર્ષ દરમ્યાન ટેકાના ભાવ કરતાં ઉપર રહેવાની શક્યતા છે અને સી.સી.આઈ ને ખરીદીની ત્યારેજ જરૂર પડશે જો કપાસના ભાવ સિજન દરમ્યાન ટેકાના ભાવ કરતાં નીચા જશે (કોટન આઉટલૂક, સપ્ટેમ્બર- ૨૦૨૧). કોટન એસોશીએશન ઓફ ઈન્ડિયાના આંકડા મુજબ વર્ષ ૨૦૧૭-૧૮માં ભારતમાં કપાસની કુલ ઘરેલુ માંગ ૩૧૯ લાખ ગાંસડી હતી અને બંધ સ્ટોક ૨૮ લાખ ગાંસડી હતો જે વર્ષ ૨૦૧૮-૧૯માં અનુક્રમે માંગ ૩૧૧.૫૦ લાખ ગાંસડી અને બંધ સ્ટોક ૨૩.૫૦ લાખ ગાંસડી રહેલ.

વર્ષ ૨૦૧૯-૨૦ માં કોરોનાની મહામારીના લીધે કપાસની ધરેલુ માંગ ઘટીને ૨૫૦ લાખ ગાંસડી રહેલ અને બંધ સ્ટોક ૧૦૭.૫૦ લાખ ગાંસડી રહેલ અને વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧માં કપાસની ધરેલુ માંગ વધી ને ૩૩૦ લાખ ગાંસડી થયેલ અને બંધ સ્ટોક અંદાજે ૮૨.૫૦ લાખ ગાંસડી રહેલ.

વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧માં કપાસની નિકાસ વર્ષ ૨૦૧૯-૨૦ ની સરખામણીમાં ૫૦ લાખ ગાંસડી પરથી વધીને ૭૭ લાખ ગાંસડી થયેલ, જ્યારે વર્ષ ૨૦૧૯-૨૦માં આયાત ૧૫.૫૦ લાખ ગાંસડી ની સરખામણીએ વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧માં ઘટીને ૧૦ લાખ ગાંસડી રહેલ. કપાસનો ભાવ ગુજરાત રાજ્યમાં સપ્ટેમ્બર-૨૦૧૯માં રૂ. ૫૪૦૦ પ્રતિ ક્વિન્ટલ હતો જે કોરોનાની વૈશ્વિક મહામારીની લોકડાઉનના કારણે ઘટીને સપ્ટેમ્બર-૨૦૨૦માં રૂ. ૪૪૩૪ થયો. ઓક્ટોબર-નવેમ્બર ૨૦૨૦ માં કપાસના ભાવો અનુક્રમે રૂ. ૪૭૩૦ અને ૫૩૦૭ પ્રતિ ક્વિન્ટલ હતા જે ઓક્ટોબર-નવેમ્બર ૨૦૧૯માં અનુક્રમે રૂ. ૪૭૪૯ અને ૪૭૦૦ પ્રતિ ક્વિન્ટલ નોંધાયેલ. જૂન-૨૦૨૧ માં કપાસના ભાવ રૂ. ૬૯૦૫, જુલાઈમાં ૭૪૩૫ અને ઓગસ્ટમાં ભાવ ૭૭૮૩ પ્રતિ ક્વિન્ટલ રહેલ જે પાછલાં વર્ષના ભાવો કરતાં વધારે છે.

ભાવ વધારાનું મુખ્ય કારણ કપાસની વપરાશમાં ૨ ટકા જેટલો વધારો થવાનો અંદાજ છે. વૈશ્વિક અર્થવ્યવસ્થાઓ પોતાના પર પડેલી કોરોના મહામારીની નકારત્મક અસરોમાંથી બહાર આવવા લાગી છે. કોટન આઉટલૂક ના ઓગસ્ટ-૨૦૨૧ ના અહેવાલ પ્રમાણે ચીનમાં કપાસની માંગમાં વધારો થયો છે અને ભારતમાં પણ કાપડની મિલો દ્વારા થતો કપાસનો વપરાશ સારો એવો વધ્યો છે. વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧માં કાપડની મિલો માં વપરાશ વધી ને ૨૮૮ લાખ ગાંસડી થયેલ છે, જે વર્ષ ૨૦૧૯-૨૦માં ૨૧૮ લાખ ગાંસડી રહેલ. જેની કપાસના વૈશ્વિક વેપારમાં સકારાત્મક અસર થશે અને આના લીધે ભારતીય બજારોમાં કપાસના ભાવમાં સારો એવો વધારો થઈ શકે.

ઉપરોક્ત ઉત્પાદન, આંતરાષ્ટ્રીય બજાર અને સ્થાનિક બજારો ની વિગતોને ધ્યાને લઈને સેન્ટર ફોર એગ્રીકલ્ચરલ માર્કેટ ઇન્ટેલીજન્સ, નાહેપ-કાસ્ટ પ્રોજેક્ટ, આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી, આણંદ ખાતે સંશોધન હાથ ધરવામાં આવેલ, જેમાં ગુજરાત રાજ્યના કપાસના મુખ્ય બજારોના અગાઉના વર્ષોના માસિક ભાવોનું વિશ્લેષણ કરેલ. જેના તારણ પરથી અનુમાન છે કે કપાસનો ભાવ ઓક્ટોબર-નવેમ્બર ૨૦૨૧માં રૂ. ૧૩૦૦ થી ૧૪૦૦ પ્રતિ મણ (રૂ. ૬૫૦૦ થી ૭૦૦૦ પ્રતિ ક્વિન્ટલ) રહેવાની સંભાવના છે. તેમ છતાં કાપડની મિલોમાં માંગ અને કપાસની નિકાસમાં વધારો થવાની સંભાવનાના કારણે કપાસના ભાવ ભવિષ્યમાં વધી શકે છે.

નોંધ: આંતરાષ્ટ્રીય કિંમતોમાં ફેરફાર, નિકાસ અથવા આયાત પ્રતિબંધો વગેરે જેવા કોમોડિટી બજારોમાં નવા પરિવર્તનો ને કારણે આગાહી કરેલા ભાવો કરતાં વાસ્તવિક ભાવોમાં ફેરફાર થઈ શકે છે. ભાવોનો આ અંદાજો અગાઉના વર્ષોના માસિક ભાવોનું વિશ્લેષણ અને આંકડાકીય મોડેલોના તારણ પરથી કરેલ છે તેથી વાસ્તવિક બજાર ભાવ અને આગાહી કરેલા ભાવ સમાન ન પણ રહી શકે.